

PUBLICUM
MERITORUM PRAEMIUM

Ünnepi kötet
Katsányi Sándor és Papp István
kilencvenedik születésnapjára

Második, bővített, elektronikus kiadás

Magyar Könyvtárosok Egyesülete
Budapest, 2021

Szerkesztette: Havas Katalin, Hegyközi Ilona, Sándor Tibor és Sonnevend Péter

Olvasószerkesztő: Kovács Katalin

Kiadó: Magyar Könyvtárosok Egyesülete

Nyomtatás: Elektroproduct Kft. – EPC Nyomda, Budaörs

Az elektronikus kiadásban megjelenő személyi bibliográfiák a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban készültek, szerkesztőjük: Honffyné Felhő Ágnes és Jávor Ferencné

Készült 150 példányban az ünnepeltek születésnapjára. Kereskedelmi forgalomba nem kerül. A kötet teljes anyaga az ünnepeltek bibliográfiájával kiegészítve hozzáférhető a Magyar Elektronikus Könyvtárban.

A kötet megjelentetését a Magyar Könyvtárosok Egyesülete támogatta.

ISBN 978-963-89260-5-0

ISBN 978-963-89260-6-7 (PDF)

<https://doi.org/10.46280/Unnepikotet.2021>

Sipos Júlia

Szervezet és szellem – az autonómia védelmezői A Fővárosi Könyvtár vezetői. Beszélgetés Katsányi Sándorral

<https://doi.org/10.46280/Unnepikotet.2021.SiposJulia>

A következő beszélgetésben a Fővárosi Könyvtárának történetéről lesz szó, sajátos szemszögből. Katsányi Sándorral a Budapest Gyűjteményben beszélgettünk, miután meghallgattam előadását, azokról a vezetőkről, akik igen sokféle eszközzel és módszerrel próbálták megvédeni azt a műhelyt, a szervezetet és csapatot, amelynek felelős vezetői voltak. Közreadom beszélgetésünket, mert úgy vélem, ez az interjú nemcsak a Könyvtárról, hanem a történész Katsányi Sándorról is szól.

Pályázatok és víziók

Ön az előadásában két olyan vezető életútját vázolta fel, akik a Fővárosi Könyvtár élén álltak, és ebben a szerepben, vezetőként nem volt egyszerű a helyzetük. Gyakran a könyvtár megmentése, átmentése, a kontinuitás biztosítása volt a céljuk. Kik ők?

– Ez a két vezető egy muzeológus és egy filozófus volt. A muzeológust *Kremmer Dezső*nek, a filozófust *Enyvvári Jenő*nek hívták. Kremmer Dezső vidéki városból származott, de világleletében muzeológus szeretett volna lenni. Sikerült is bejutnia az akkor készülődő Fővárosi Múzeumba. Csakhogy ez a múzeum még lassabban készült, mint annak idején a Fővárosi Könyvtár. Valójában nem volt mögötte intézmény. Tehát csak a vágy maradt, de a múzeum hiányzott. Ezidőtájt azonban a könyvtár terve már előrehaladott állapotban volt, tervezték az új könyvtárpalotát. Sőt, újratervezték, ahol együtt szerepelt volna a múzeum és a könyvtár, sőt még egy előadóterem is. Ezért a tervért mindenki lelkesedett. *Szabó Ervin* Budapest kulturális akropoliszáról beszélt, amikor a háború kitörésének évében, 1914 legelején vagyunk. Ekkor még mindenki bizakodik és reménykedik, Kremmer Dezső meglátja a nagy perspektívát és átkéri magát ebbe az intézménybe, vagyis a könyvtárba. Át is helyezik a könyvtárba, de muzeológusi státuszban marad.

Közben azonban kitör a háború és a terv füstbe megy. Marad azonban Kremmer számára testhezálló munka, valamilyen átmenet a múzeum és a könyvtár között. A Budapest Gyűjteményt kell felállítania – hogy pontosan fogalmazzam – a Budapestre vonatkozó, de igen szétszórt anyagot kell gyűjteménnyé szerveznie.

Ezt a munkát ő nagyszerűen megoldja, és itt tanulja meg a könyvtároságot, mellesleg részt vesz a könyvtári tájékoztató munkában és a szerzeményezésben. Folynak a háborús évek, eljön a Tanácsköztársaság, de ezalatt ő beletanult a könyvtárosi professzióba is.

Hogyan kerül aztán a könyvtár élére?

– Ez egy rejtély. Talán az a magyarázat, hogy a Tanácsköztársaság bukása után a könyvtár vezetője és meghatározó munkatársai közül sokan eltávoztak vagy eltávolítottak a könyvtárból, mert az események kompromittálták őket. Beleingatták magukat egy álomba a csodálatos könyvtárról, amely Európa legnagyobb szocialista könyvtára lesz majd. Nagy volt az ára a politikában való részvételnek. A nagy álom szertefoszlott. A könyvtárban a régi gárdából már szinte senki sem maradt, Kremmer Dezső volt a rangidős. Tudományos képzettsége és munkában eltöltött ideje tekintetében is rangidős volt, így egyrészt mechanikusan is ő jöhetett volna számba, másrészt ő konzervatív világnézetű volt.

Ezek szerint ő nem involválódott a tanácsköztársasági eseményekben?

– Nem. A könyvtár két részre szakadt a Tanácsköztársaság alatt, egy részük bekapcsolódott a politikai tevékenységekbe, viszont volt egy másik rész, akik könyvtárosként dolgoztak tovább, de nem vettek részt a politikai életben. Ezek közé tartozott ő is, úgyhogy a bukás után néhány nappal, augusztus 11-én kapott egy értesítést arról, hogy a könyvtár ideiglenes vezetésével őt bízzák meg.

Volt-e víziója a könyvtárral kapcsolatban?

– Ekkor még a világon senkinek nem volt víziója, pontosabban mindenkinek volt valamilyen víziója a könyvtárról. A legkülönbözőbb víziók éltek egymás mellett, hivatalosak és nem hivatalos, egyéni elképzelések. Valójában a könyvtár három különböző elemből állt, de igazából nem volt egységes könyvtár. Létezett egy társadalomtudományi gyűjtemény, amit még Szabó Ervin alakított ki, amely azonban képletesen szólva olyan volt, mint egy háborúból itt maradt bomba, vagyis politikai szempontból robbanásveszélyes volt, ketyegett a szerkezet benne, és mindenki félt, ugyanakkor mindenki elismerte a gyűjtemény társadalomtudományi értékét.

Ugyanakkor teljes konszenzus volt arról, hogy egy nyilvános városi könyvtárat kell létrehozni, mégpedig az angol-amerikai public libraryk mintájára. Tehát egy kifejezetten polgári könyvtárat, a polgárság céljait kifejező könyvtárat. Ez két részből állt: egy nagy központi könyvtárból és a fiókkönyvtárakból. A nagy

városi központi könyvtár mint ideál, mint megvalósítandó cél élt, de semmi, vagy nagyon kevés valósult még meg belőle. Ez volt a másik örökség, amelynek megalkotásában még 1910-ben konszenzus volt, de időközben ez a konszenzus szétfoszlott. Nem épült ki a könyvtár, mert nem épült meg az épület. De Szabó Ervin – míg az épület körül folyt a vita – megszervezte a hálózatot, ami 1910 és 1914 között kiépült. Kissé lerobbant a háború alatt, de ez a hálózat azért működött. Tehát adva volt egy elképzelés egy társadalomtudományi szakkönyvtárról, egy másik idea egy polgári nagykönyvtárról és adva volt egy hálózat. Három különböző entitás, de mint a Csongor és Tündében, a három ördög varázsereje csak együtt volt használható. És ebből adódtak később a problémák.

Kremmer mit tudott ezzel a helyzettel kezdeni?

– Eredeti ötlete támadt, de ehhez tudnunk kell, hogy három jelöltje volt a könyvtárvezetésnek, mert Kremmer csak ideglenes meghívást kapott. Hárman kacsingattak a fővárosi könyvtárra, e három ember mögött három intézmény és három homlokegyenest különböző koncepció állt. Egy évig tartott ennek a hármasnak a küzdelme. Az egyik *Krisztics Sándor* volt, könyvtáros-politológus-társadalomtudós. A háború előtt került a könyvtárba, a Tanácsköztársaság alatt bebörtönözték, a bukás után szabadult. Ő *Teleki Pál* belső embere volt, az ő belső köreiben tevékenykedett. Rendkívül művelt, tehetséges ember, aki később az egyetemen tanított. Teleki elképzelése szerint a vezetéshez szükség van társadalmi ismeretekre, szociológiai tudásra, ő a miniszterelnöksége alatt létrehozott egy szociálpolitikai osztályt, ehhez szüksége volt szellemi, dokumentációs háttérre.

A Könyvtár valamiféle alkalmazott kutatóhely lett volna?

– Valószínűleg igen. Erre nincsen írásos bizonyíték, de tény, hogy Teleki Pál régóta figyelemmel kísérte a könyvtárat, Szabó Ervinnel kapcsolatban állt, és például szakvéleményt is adott Szabó Ervin felkérésére. Szabó Ervin cikkét is elhelyezte a *Turán* című lapjában, amelynek szerkesztője volt. Nagyon érdekes Szabó Ervin és Teleki kapcsolata, sok kutatni való lenne még, életíróik elhanyagolták kettejük kapcsolatát. A lényeg, hogy Teleki ehhez a tervezett háttér intézményhez keresett vezetőt. Ezt jelentette volna a Krisztics-féle pályázat, de Krisztics végül nem pályázott, nem tudni, hogy miért, csak sajtócikkek feszegetik, hogy Krisztics pályázik erre az állásra. Utána Krisztics létrehozott egy szociológiai dokumentációs és információs intézményt. Ez Pécsen működött, 1948-ban szüntették meg.

Ezek szerint a Kremmer-féle pályázat egyik szellemi vonala innen származott volna?

– Ha a Krisztics terve megvalósult volna, valószínűleg a könyvtáron belül a társadalomtudományi rész egészen másképpen fejlődött volna. Nagy kérdés azonban, hogy mi lett volna a Városi Könyvtárral. A gyakorlatban egy másik vonal okozta a problémát, amit a Vallási és Közoktatási Minisztérium indított el. Pontosabban egy *Mosdósi Imre* nevű tanácsostól származó beadvány, aki korábban a főváros tanfelügyelet vezetője volt, és a beadványban megtámadta a Kremmer-féle könyvtárvezetést.

Bűnbak? A Könyvtár?

Ekkor már ismert volt Kremmer koncepciója? Enélkül mi lehetett a támadás indoka?

– Van egy *Illyés Gyula* vers, a magánszorgalmú kutyákról. Mosdósinak volt elszámolnivalója, mert a főváros pedagógusainak igen nagy része szociáldemokrata lett, sőt egy részük még kommunistaként is kapcsolódott a Tanácsköztársasághoz. Olyannyira, hogy később százával bocsátották el a pedagógusokat. Mosdósi ezt azzal magyarázta, hogy a Fővárosi Könyvtár hatott rájuk ilyen módon. Ebből két következtetést vonhatunk le: egyrészt, hogy mekkora tekintélye, mekkora kultúrpolitikai súlya volt a könyvtárnak, másrészt, hogy Mosdósi milyen ügyesen kereste a bűnbakot, mivel neki kellett számot adnia, mit csinált a pedagógusaival. Egy változás sodra nem áll meg egy konszolidációs fokozatnál, hanem eszkalálódik, a kultúrharc fokozódik. Amikor Mosdósi beadta a beadványát, addigra a könyvtárból már eltávolítottak mindenkit, akinek a magatartása – a Tanácsköztársaság alatt – kifogásolható volt. Megtörtént a Tanácsköztársaság alatt megjelent könyvek kivonása is. Akkor már a nemzeti és vallási követelményeknek megfelelő ember került a könyvtár élére, de a magánszorgalmú Mosdósi itt nem akart megállni. Kifogásolta, hogy még mindig vannak a könyvtárban olyan könyvek, amelyek nyilvánosan hozzáférhetők, tehát itt sürgős lépésre van szükség.

Ebben a helyzetben Kremmer hogyan tudta megvédeni az intézményt, és persze saját magát is? Milyen vezetői módszerrel?

– A védekezés nem közvetlenül Mosdóssal szemben történt, hanem a minisztérium felkért két könyvtárost, az egyik a fővárosi Széchényi Könyvtár frissen kinevezett igazgatója volt, aki nem adott véleményt, a másik azonban *Gulyás Pál* volt, Szabó Ervin régi ellensége, aki viszont elérkezettnek látta az alkalmat, hogy saját koncepciója alapján nemcsak véleményt formáljon, hanem esetleg egy egész könyvtárat is formáljon, és esetleg ő maga legyen a könyvtár

igazgatója. És kidolgozott egy új tervet. Ez volt Krisztics után a második terv, amelynek a lényege, hogy javasolta a városi könyvtár államosítását.

Magyarán: elvenni a fővárostól és átadni az államnak?

– Igen. Meglebegettette ennek szelidebb formáját is: a fenntartás maradjon fővárosi kézben, de a vezető kinevezése legyen állami döntés. A másik gondolata az volt, hogy a fővárosnak egy közkönyvtárra van szüksége, és nincs szüksége társadalomtudományi könyvtárra. Ha államosítják a könyvtárat, akkor semmi probléma nincs azzal, hogy az állam tulajdonába került társadalomtudományi gyűjteménnyel az csinál, amit akar. Akár ki is dobhatja, vagy egy intézmény raktárába, mondjuk az Akadémiai Könyvtár egyik raktárhelyiségébe eldugja, ahol már ártatlan lesz ez a bizonyos „ketyegő bomba.” A polgári könyvtár helyett, egy nagyra növesztett népkönyvtárat javasolt, amelyik a polgárságot neveli. Nem arról lett volna szó, hogy a polgárság a saját igényei szerint alakítja a könyvtárat, hanem népnevelő könyvtárról lett volna szó.

Az egyik koncepció kidobja a közművelődést, a másik kidobja a szakkönyvtárat...

– Kremmer kijelentette, legyen a könyvtár egy általános gyűjtőkörű tudományos könyvtár. Ezzel több legyet ütött egycsapásra. Ugyanis, ha elfogadjuk, hogy a könyvtár tudományos könyvtár, akkor nem kell bántani a társadalomtudományi könyvtárat, megmaradhat a város tulajdonában. Másfelől, ha általános gyűjtőkörű a könyvtár, akkor átalakítható és a polgári könyvtár eszméje sem veszett el teljesen, illetve annak is maradt menekülési útja. Egy általános gyűjtőkörű könyvtár nem áll messze a polgári könyvtártól. Harmadrészt pedig a kor igényei már a tudományos könyvtár felé nyíltak ki. Klebelsberg könyvtárpolitikája – amit mostanában sokat emlegetnek – nagyra becsülte és támogatta a tudományos könyvtárakat, támogatta a népkönyvtárakat, de nem ismerte el a városi könyvtárakat. Ezeket átmeneti intézménynek tartotta. Tehát ezzel a javaslatával Kremmer a Fővárosi Könyvtárat beemelte a védett könyvtárak közé. Kremmert évtizedeken keresztül árulónak bélyegezték, mondván, hogy elárulta a társadalomtudományi gyűjteményt, mert kijelentette, hogy semmilyen jogszabály nem írja elő, hogy a könyvtár társadalomtudományt is gyűjtsön. Azzal is vádolták, hogy elárulta a polgári könyvtárat. Véleményem szerint ő inkább megmentette mindkét gyűjteményt, megmentette a társadalomtudományi gyűjteményt és megmentője volt egy tágabb értelemben vett polgári könyvtárnak, amelynek a lehetősége ezzel nem szűnt meg.

Ő hány évig vezette a Könyvtárat?

– Nagyon hamar meghalt. Mindössze hét évig tartott a vezetői tevékenysége, 1926-ban halt meg.

Ez alatt a hét év alatt biztosítani tudta a nyugalmat és a szakmai munka lehetőségét a könyvtárban?

– Hogyne, sőt, megteremtette a könyvtár tekintélyét. Eddig csak arról beszélünk, hogyan hozta rendbe a könyvtár koncepcióját, de Kremmer rendkívül sokat tett azért, hogy a könyvtárat elfogadtassa a társadalommal. Három dolgot emelnék ki a sok közül: az első a fiókkönyvtárak. Kremmer látta, hogy a könyvtárat minden oldalról támadás éri, a fiókkönyvtárakat viszont elfogadták, népszerűek volt, használták őket. A háború után nagy erővel kezdett hozzá a helyreállításukhoz. Remek döntés volt, hogy amikor a gázgyár igazgatója, *Ripka Ferenc* elhatározta, hogy munkáskönyvtárat csinál, Kremmer azonnal bekapcsolódott ebbe a projektbe. Az elhatározás mögött – véleményem szerint – az rejtett, hogy Ripka Ferenc polgármester szeretett volna lenni, és népszerűsége törekedett, annak bizonyítására, hogy ő mennyire érzékeny szociálisan, és ezért nagydobra verte a munkáskönyvtár gondolatát. Kremmer ehhez csatlakozott és tényleg remek fiókkönyvtárat csináltak, 4000 kötetest, és olyan ünnepélyesen nyitották meg, mintha egyetemi könyvtár lett volna. Ott volt a polgármester, az alpolgármester, különböző pártok vezetői. Az ember csak bámulja az újság jelentéseit, hogy kik voltak ott. 1922-ben Kremmer beügyeskedte magát ezek közé a politikusok közé, és ez akkoriban jelentős fegyvertény volt. Kremmer másik jó ötlete a bibliofília előtérbe állítása volt. Mivel muzeológus lélek volt, szerette a régi könyveket, a különösen szép, értékes könyveket. Amikor a Magyar Bibliofil Társaság szerveződött, ott is azonnal jelentkezett. Benevezett egy kiállításra is., amihez bőven volt anyag a könyvtárban. A Szúri-gyűjteménynek nevezett régi könyvekből, első kiadású verseskönyvekből remek kiállítást lehetett összeállítani. Egy másik kiállítás a Pest–Budai metszeteket hozta elő a könyvtár mélyéből. Megtalálta a lehetőséget a könyvtár azon arcának bemutatására, amelyik ebben a korban népszerű volt. Itt már nem lehetett a szociológiai művekkel előhozakodni a nagyközönség előtt és népszerűvé lenni, ekkor már az érdeklődés a múlt felé fordult. Kremmer ezt nagyon ügyesen észrevette és kihasználta, megmutatta, hogy a könyvtár ilyen arculattal is bír.

Új korszak, új filozófiával

Tudunk-e arról, hogy Kremmer tudatosan nevelt-e utódot?

– Biztos, hogy a fejében megvolt, mivel együtt dolgozott korábban a könyvtárba került egyik kollégájával, *Enyvvári Jenő*vel, akinek nagyobb könyvtári múltja és szakismerete volt. Enyvvári korán, 1905-ben került a könyvtárba, otthonosan mozgott és ezt Kremmer felhasználta, jó barátok is voltak. Míg Kremmer kifelé harcolt, kifelé védte a könyvtárat, Enyvvári mint egy „üzemvezető” működtette a könyvtárat. Mondhatnánk, hogy ketten vezették a könyvtárat.

Kremmer halála után pályáztatták ezt a pozíciót?

– Pályáztatták de ezen a pályázaton már nem lépett fel számottevő ellenjelölt, csak formális fellépések voltak. Néhányan a könyvtárból, valószínűleg rábeszélésre, hogy legyen több pályázat. Volt egy-két külső pályázó, például *Gál Mózes*, a meseíró fia, de Enyvvárinak valójában nem volt vetélytársa.

Mint új igazgatónak milyen kihívásokkal kellett szembenéznie?

– Ő szerencsés volt, mert igazából a kemény harcot Kremmer már megharcolta. Kremmer volt a harciasabb, keményebb személyiség. Enyvvári filozófus volt, az ő könyvtári és vezetői magatartását nagyjából a filozófus magatartásából lehet megérteni, vagy a kettőt együtt lehetne nézni. Filozófus akart lenni, Göttingenben *Husserl*nél megismerte a fenomenológiát, ami Magyarországon akkor még ismeretlen volt, itthon ő volt ennek az első ismerője, hirdetője és kidolgozója. A magyar filozófia történetében elévülhetetlen érdemei vannak, ezt el is ismeri a filozófiatörténet, és ma örvendetesen sokat foglalkoznak a filozófiatörténészek Enyvvári eme szerepével. Korábban a fenomenológia nagyobb súllyal szerepelt a filozófiatörténetben, mint ma. Jellemző, hogy akkoriban a legnagyobb tekintélyű filozófus *Alexander Bernard* javasolta Enyvvárit akadémikusnak.

Vajon filozófus attitűddel egy egészen más szerepben, vagyis vezetőként hogyan tudott helyt állni? Ehhez a feladathoz teljesen más képességek szükségesek.

– Teljesen igaza van. Elgondolkodtam azokon a filozófusokon, akik a világtörténelemben hatalomhoz jutottak, mind szörnyen végezték. *Szókratész*, *Seneca*, őket mind megmérgezték. Enyvvárinak azonban szerencséje volt, mert a konzolidációval járó kemény munkát Kremmer és a társadalom már elvégezte.

Azt mondta, hogy a konszolidáció nem áll meg, hanem mindig újabb és újabb konfliktusok születnek, amelyeket meg kell oldani.

– Ez megtörtént. Három korszaka van Enyvvári igazgatóságának. Az első kettőt akár össze is vonhatjuk, ez a békés korszak. 1927-ben lett igazgató, és 1945-ig volt igazgató. A békés korszak első öt évét a Wenckheim-palota könyvtárrá alakítása foglalta el. Ezt ő tökéletesen oldotta meg. Utána következett egy aranykor. A társadalomban is viszonylagos béke volt, működött a könyvtár. Az igazgatónak nem kellett újítani, nem kellett küzdenie, hanem csak finomítani a működést. Ez tökéletesen megfelelt az ő egyéniségének. A fenomenológia, a megismerés filozófiája arra képesít, hogy a világot jobban, pontosabban megismerjük, előítéletek nélkül, tiszta ésszel ismerjük meg. Nem akarta a világot magyarázni, főleg nem megváltoztatni, elég megismerni – ez volt az ő filozófiai alapja. Véleményem szerint, ezt ő átvitte a könyvtári tevékenységére. A könyvtári filozófiája az volt, hogy a könyvtár „csatorna”, amin keresztül az ismeretek folynak, és a könyvtár feladata, hogy ez a csatorna tiszta legyen, és szépen gördüljenek az ismeretek. Nincs más feladata a könyvtárnak. Ez homlokegyenest más volt, mint akár elődeinek, akár utódainak a felfogása, ami ideológia vezérelt felfogás volt. Szabó Erviné is, más előjellel, és Kremmeré is, nem is beszélve az 1945 után következőkről. Az övé egy ideológiamentes könyvtár volt, ezt hangoztatta, és ebben a korszakban ezt meg is tudta valósítani. Nagyon jellemző rá az a levél, amelyet 32 értelmiségi írt a polgármesternek abból az alkalomból, amikor a gazdasági válság miatt a könyvtár állománygyarapítási keretét lecsökkentették. Ennek a megszüntetését kérte 32 ismert magyar gondolkodó. Azzal indokolták levelüket, hogy ennek a könyvtárnak az állománya teszi lehetővé, hogy a világ szellemi áramlataiban tájékozódni tudjanak, és hogy ezzel alkalmasak legyenek a nemzet problémáinak megoldására. Ezt a dokumentumot nagyon fontosnak tartom, nagyobb dicséretet egy könyvtár nem kaphat, mint amikor az értelmiség krémje így beszél róla. Másfelől gyanítom, hogy a szöveget Enyvvári fogalmazta, mert ebben benne van az ő filozófiája, hogy mire való a könyvtár. Arra, hogy szétnézzen a világban, és a legfontosabb áramlatokról tájékoztasson, tehát, hogy a csatorna működjön, és ez elég ahhoz, hogy az értelmiség a problémákat megoldja.

A könyvtár – mint az európai szellem helye

Mikor jött el az az idő, amikor ismét szükség volt a vezetői kiállásra a könyvtár érdekében?

– Alkalmanként ez mindig jelen volt. Enyvvári konfliktuskerülő ember volt, elődjével ellentétben, akik szinte élvezték a harcot. Talán akkor lett volna jobb más-

ként vezetni a könyvtárat, amikor a külső társadalmi feszültségek begyűrűztek a könyvtárba is. Ez elég hamar megtörtént. Például a könyvtárban működött az egyik könyvtáros, *Könyves Tóth Kálmán* vezetésével a *Bartha Miklós társaság*. Ez tulajdonképpen a népi mozgalom előfutára volt. Kritikusan szemlélte a társadalom szociális helyzetét, szociálpolitikáját, különösen a parasztsággal kapcsolatos szociálpolitikát. Kritikus szemléletű mozgalom volt, és ennek az üléseit a könyvtárban tartották, bejárt a könyvtárba *Illyés Gyula*, *József Attila*, és mellesleg a rendőrbesúgók. Természetesen feljelentették, és akkor Enyvvári beszélt Könyves Tóth Kálmánnal, hogy „... kedves Kálmán, menjetek máshová!”. Ez egy korai esemény volt, ami még baráti beszélgetéssel megoldható volt. Aztán jött *Hitler*, és jött a háború. Akkor a könyvtárban már nagyon határozottan két politikai irányzat alakult ki. Az Enyvvári alá tartozó részlegek kivétel nélkül háború és náci ellenesek voltak. Egészen határozottan antifasiszták, az igazgató *Dávid Antal*, a Budapest Gyűjtemény vezetője *Kelényi Béla*, a hálózatvezető *Szentkuthy Pál*, szóval a legfontosabb kulcsemberek. Viszont megjelentek a németbarátok is. Enyvvári úgy védekezett, hogy megtiltotta, hogy a könyvtárban politizáljanak. De ezzel nem sokra ment, mert továbbra is politizáltak, és már egyre élesebb harcok folytak.

Az állományvédelem szükségessége is felvetődött?

– Hogyne, de még mennyire. Például az, hogy Németországból mit hozzanak be, és mit ne, mit tegyenek ki, és mit ne. Enyvvári például nem engedte a Mein Kampfot megvenni. Ekkor ezért megtámadták. A városházán is számon kérték, hogy miért nincsen Mein Kampf. Aztán jöttek a zsidó könyvek kivonásai. Kétszeresen támadták, egyrészt, hogy milyen sok van, és hogy ezeket miért nem semmisítették meg.

Hogyan tudott ilyen kérdésekben állást foglalni, vagy kiállni az állomány érdekében?

– Egyrészt még egy ideig védte őt a tekintélye. olvastam egy rendőrségi feljelentést, amit még a Bartha Miklós Társasággal kapcsolatban írtak, hogy milyen rossz külsejű fiatalok járnak a könyvtárba, és hol van itt a felügyelet? Az áll a feljelentés végén, hogy az igazgató egy tudós ember, és ő nem foglalkozik ilyenekkel. A feljelentő mintegy felmentette, mint tudós embert, még védte egy tudományos burok, és ő nem ment bele harcokba. Tehát ő azzal védekezett, hogy kivonult. De ezzel az embereit már nem tudta megvédeni, mert a németek bevonulása után az előbb felsorolt három ember ellen fegyelmi eljárást indítottak, és mindhármat eltávolították tisztségéből. Őt egyelőre meghagyták, de akkor már teljesen eszköztelené vált. Amikor a nyilasok kerültek uralomra, már az első héten nyugdíjazták.

Ez nem egy kedves nyugdíjazás volt, akit megünnepelnek, és aztán még járjon be. Nem, hanem már másnap menjen el, és helyére beült a megfelelő komisszár.

Ha ezeket a vezetői magatartásokat szemügyre vesszük, akkor úgy látom, hogy a szakmaiságot helyezték előtérbe, igyekeztek nem nagyon konfrontálódni a politikával. Bár figyelembe vették a politikai igényeit, de mindkét vezetőnél mégiscsak a szakmai szempontok domináltak.

– Feltétlenül. Kremmernek nem volt nehéz azonosulnia a rendszer ideológiájával, lévén, hogy ő is konzervatív volt, hazafinak és kereszténynek vallotta magát, nem azonosult viszont a szélsőségekkel. Mindig távolságot tudott tartani, amikor könyveket kellett kivonni az állományból, például – a Tanácsköztársaság alatt megjelent könyveket – akkor eltett mindegyikből egy-egy példányt. Utólag jelentette be a polgármesternek, hogy megőrizte ezeket a tudományos könyveket. Erre is jó volt a tudományos könyvtári címke. A könyvtáros felülemelkedett azon a törvényen, hogy meg kell semmisíteni könyveket. Akkor benne a könyvtáros, vagy ha jobban tetszik, a muzeológus felülemelkedett és győzött a hivatalnok fölött. És ez jellemző egész életére

És valószínűleg ez a szakmaiság található Enyvvárinál is...

– Enyvvárit pedig a politika abszolút nem érdekelte. Felette lebegett a politikának, számára közömbös volt. Enyvvárit különben a Tanácsköztársaság alatt Dienes, mint a könyvtár legfőbb atyamestere elküldte a Széchényi könyvtárba, hogy tárgyaljon a könyvtárosokkal. És őt elfogadták a Széchényiben, mert leült velük szakmailag tárgyalni. Ez egy jellemző történet, hogy megjelenik, mint a Tanácsköztársaság küldöttje, de senkinek nem jut eszébe, hogy benne a politikust lássa, csak a szakembert látták benne. Utólag sem lett ebből semmi baja, mindenki elkönyvelte, hogy ő szakember. Úgy vett részt a Tanácsköztársaságban, hogy politikailag teljesen kívül maradt. De később a Horthy rendszerben is, szakmailag folytatta a munkáját, de politikailag kívül maradt. Az volt a jelmondata, hogy *„nem politizálunk, de csak olyan könyvet engedünk be a könyvtárba, amelyek nem ellentétesek az európai szellemmel”*. Ő fehérek közt egy európai volt, a fehér könyvtárosok között európai könyvtáros volt, nézőpontját, szellemiségét tekintve.